

Alfred Albini, Vila Arko
Alfred Albini. Villa Arko

Jasna Galjer

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

20. stoljeće na zagrebačkom Gornjem gradu: između projekta i realizacije

Prethodno priopćenje – Preliminary communication

predano 10. 9. 1995.

Sažetak

Osobita urbanistička individualnost, gornjogradska je akropola svojom logikom i značenjem oduvijek bila jednim od najvećih izazova novoj arhitekturi. Možda i prevelik, jer je u kronologiji 20. stoljeća na Gornjem gradu više uspjelih a neizvedenih projekata, ideja i zamisli počam od neostvarene vizije Jezuitskog trga Viktora Kovačića do mikroubanističkih rješenja tipa Terasa na Griču Mladena Kauzlarica nego realizacija kakva je vila Arko, izvedena prema projektu Alfreda Albinija iz 1940. godine, i danas nenadmašena paradigma interpolacije moderne arhitekture u povijesno urbano tkivo.

Zbog svoje složenosti odnos staroga i novoga u arhitekturi jedna je od njezinih najkontroverznijih tema, koja se često posve pogrešno interpretira kao konfliktna situacija, dok u stvarnosti postoje samo suprotnosti dobroga i lošega, odnosno (ne)mogućnost »novog« da se kreativno izrazi u »starom« tako da ne uništi, već obogati vrijednost postojeće cjeline.

Degradirajući prostor na način još prazne Vranyczanyjeve poljane i jugoistočnog ugla gradečkog trokuta, kao i nesporazumima kakav je prigradnja zgrade (da li ironično?) zvane »Gradecc«, neizbježno isto činimo i vremenu u kojem živimo. Očito nesvjesni da su i prostor i vrijeme dio našeg identiteta.

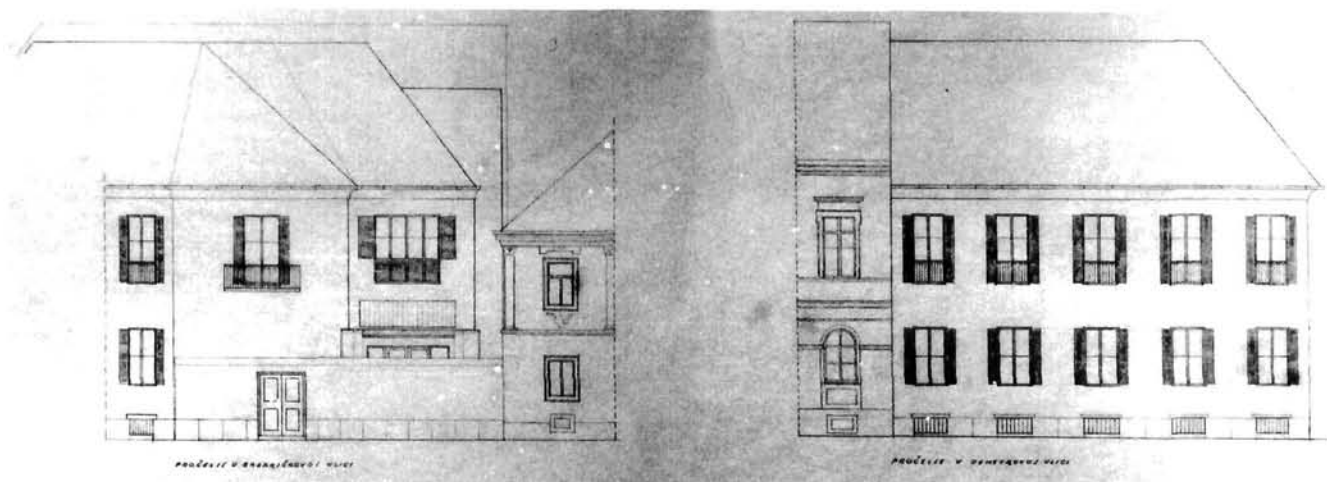
Približavanjem kraja stoljeća, kojem je modernizam bio jedno od omiljenih duhovnih uporišta, postaje sve očitije kako je taj pojam već toliko opterećen vlastitim proturječjima da je sve teže odrediti što jest a što nije »moderno«.

Preveliku širinu koja prijeto gubitkom smisla prati ne samo smanjivanje povjerenja u znanost već i sveopća kriza sustava vrijednosti. U tom kaosu umjetnost i arhitektura često preuzimaju pretešku ulogu spona između nerazumljive prošlosti, sadašnjosti koja izmiče i sve neizvjesnije budućnosti, što često završava avanturama kakav je tzv. postmodernistički retardirajući historizam. A degradirajući vrijeme u kojem živimo, neizbježno isto činimo i prostoru, očito nesvjesni da su dio našeg identiteta.

Kao osobita urbanistička individualnost, gornjogradska akropola je svojom logikom i značenjem oduvijek bila jedan od najvećih izazova novoj arhitekturi. Sudeći po rezultatima, možda i prevelik. Dok su istočna i zapadna strana prastaroga gradečkog trokuta smještenog na Gričkom brijegu prilično uspješno sačuvala prvobitnu fortifikacijsku strukturu, južna strana i danas neartikuliranim praznim prostorima Vranyczanyjeve poljane i jugoistočnog ugla djeluje poput krezube vilice. Iako ulazi u grad, srednjovjekovni raster ulica sa središnjim trgom, promenade i gradski bedemi s kućama, palačama i samostanima koji su na njima nastajali odumiranjem njihova obrambenog značaja čine slojeve, vrijednost kojih ni jedna intervencija ne bi smjela ignorirati. U kronologiji 20. stoljeća na Gornjem gradu više je nesporazuma i neizvedenih projekata nego realizacija: njezin je početak obilježen greškom što je umjesto Ehrlichova natječajnoga rada za novu Sabornicu na Markovom trgu (1907), koji je značio kompromis tradicionalnoga i modernoga, izvedeno predimenzionirano, hibridno, kvazihistoricističko zdanje bez identiteta, koje je posve poremetilo međusobne odnose trga i susjednih ulica. Ipak, slučaj je htio da autor idejnog rješenja za regulaciju Jezuitskog trga (1909), prve takve gornjogradske intervencije u ovom stoljeću, bude Viktor Kovačić,¹ vodeća ličnost arhitektonske scene *hrvatske moderne*, a njegov tadašnji suradnik Hugo Ehrlich potpisao je godinu dana kasnije neznatno izmijenjenu i realiziranu varijantu. Oba rješenja najviše se razlikuju time što je oblikovna koncepcija prvoga izrazito skulpturalna, dok je drugo rješenje scenografsko. Ipak, čak i u konačnom, posvema reduciranom izdanju, bez Kovačićevih zaobljenih obrisa dobivenih stepenicama oko fontane, sa znatno manje zelenila od predviđenoga i višim ogradnim zidom bez klupa prema samostanu, naziru se ostaci imaginarne savršene ravnoteže estetsko-oblikovnih komponenata i elemenata prostorne koncepcije, zasnovane na središnjoj dijagonali trga koja mu je trebala dati iluzionističku osebnost kakvu Zagreb dotada nije poznavao.

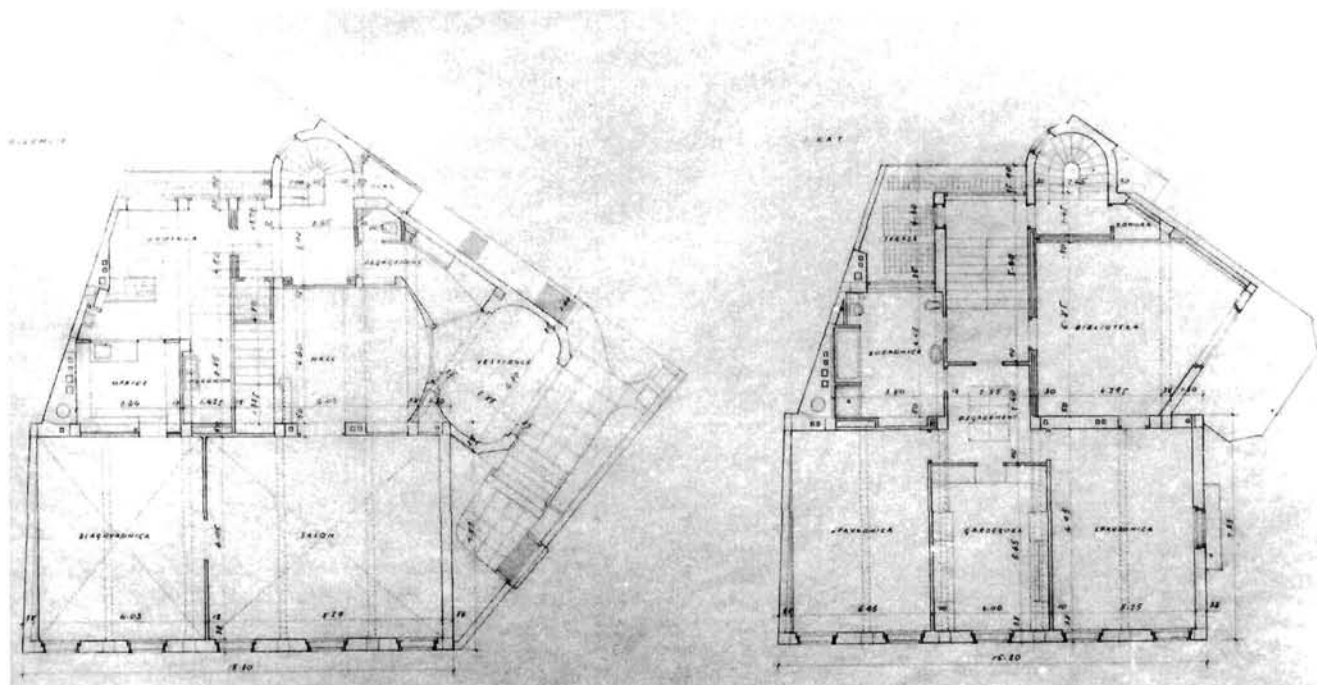
Iz vremena djelovanja Ateliera Kovačić i Ehrlich datira i prigradnja palače Kušević u Ćirilometodskoj ulici 3 (1913/14), kojom su baroknoj palači dograđena tri prizemna dvorišna krila nejednakih visina, povezana s glavnom zgradom u jednu cjelinu uzdužnim hodnicima, dok su stilske odlike novih dijelova potpuno ujednačene sa zatečenim zdanjem.

K tome, Ehrlich i Kovačić zajednički su potpisali još jedan neizvedeni projekt za Gornji grad: kuće barunice Hellenbach na parceli između kule Lotrščak i tadašnjega Geofizičkog zavoda (1913). Da je sagrađena, bila bi to ogromna trokatna

Alfred Albini, Vila Arko (varijanta projekta iz 1940. god.) – pročelje u Basaričekovoj i Demetrovoj ulici (vl. Muzej grada Zagreba)
Alfred Albini. Villa Arko, variant of 1940 project, facade of Basaričekova and Demetrova Street. Zagreb Civic Museum

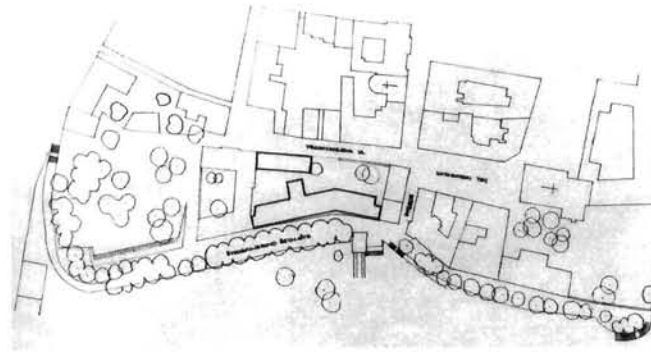
Alfred Albini, Vila Arko (varijanta projekta iz 1940. god.) – tlocrt prizemlja i prvog kata (vl. Muzej grada Zagreba)
Alfred Albini. Villa Arko, variant of 1940 project, plans of ground floor and first floor. Zagreb Civic Museum

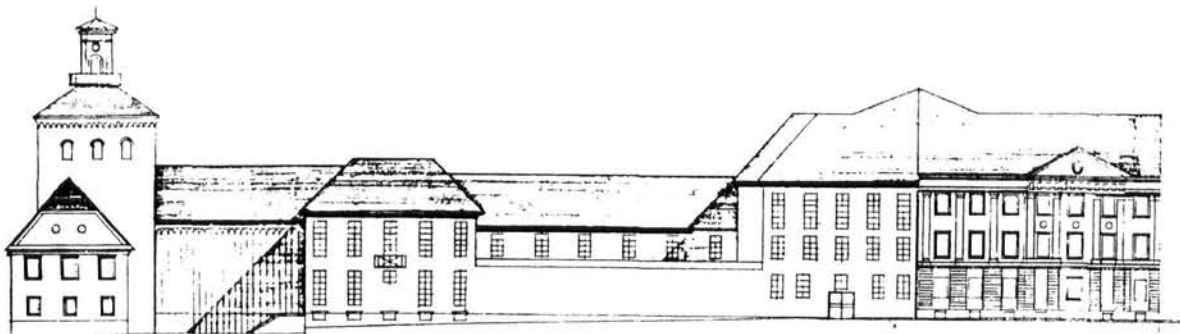
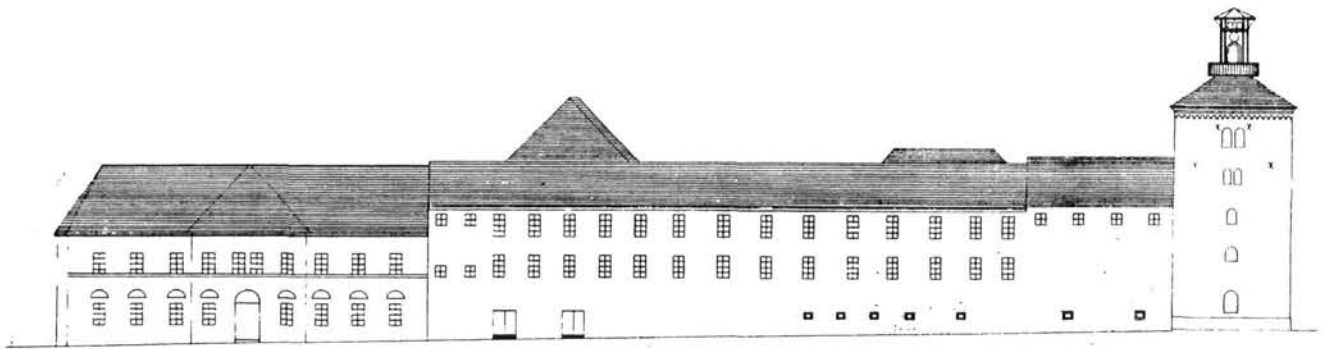
najamna stambena zgrada sa stilskim obilježjima geometrijske secesije, koja bi gotovo posve zatvorila prostor čitave parcele, zajedno s kulom volumen koje bi igrom inverzije bio također uključen u njezinu masu.²

Gotovo istovremeno nastajalo je i Ehrlichovo prvo samostalno i - iako samo djelomice izvedeno - njegovo najveće ostvarenje na Gornjem gradu: regulacija Strossmayerova šetališta. Na propali natječaj koji je 1908. raspisalo Hrvatsko društvo umjetnosti Ehrlich je poslao rad pod šifrom »Alfa«, bez konkurencije budući da se nitko drugi nije odazvao na natječaj.

Vjerojatno jedina sačuvana skica³ sadrži uz presjek i tlocrt na kojem je u istočnom dijelu šetališta eliptoidna terasa s Mestrovničevim *Zdencem života* u središtu! Od te je koncepcije Ehrlich očito ubrzo odustao, jer su dvije varijante iz 1910. posve drukčije. Zajednička im je osnovna prostorna koncepcija uspostavljanja protuteže horizontalne natkrivenog prilaza iz Radićeve ulice s lučnim otvorima i vertikale u osi Bregovite (Tomićeve) ulice, u kojoj je predviđen lift u sklopu monumentalnih propileja s konjaničkim kipom Sv. Jurja (u podvarijanti spomenik J. J. Strossmayeru), nadvišenih raskošno

Alfred Albini, Muzička akademija na Griču, 1962. god. – situacija (vl. Muzej grada Zagreba)
Alfred Albini. Music Academy on Grič, 1962, situation. Zagreb Civic Museum

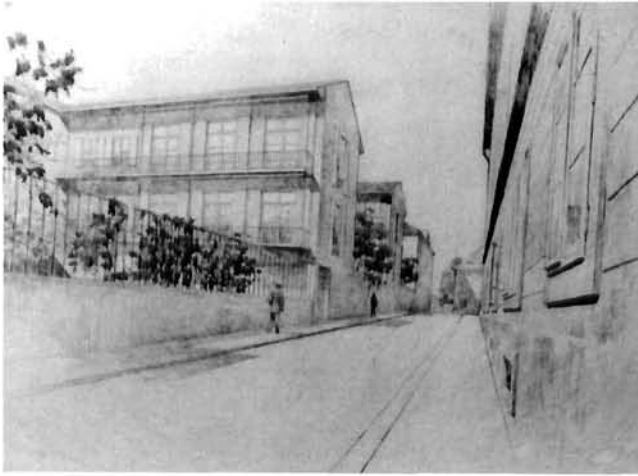

Alfred Albini, Muzička akademija na Griču, 1962. god. – sjeverno i južno pročelje (vl. Muzej grada Zagreba)
Alfred Albini. Music Academy on Grič, 1962, North and South Facades. Zagreb Civic Museum

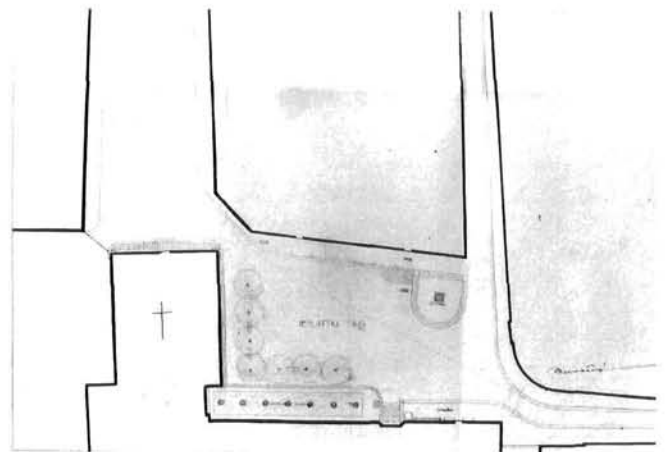
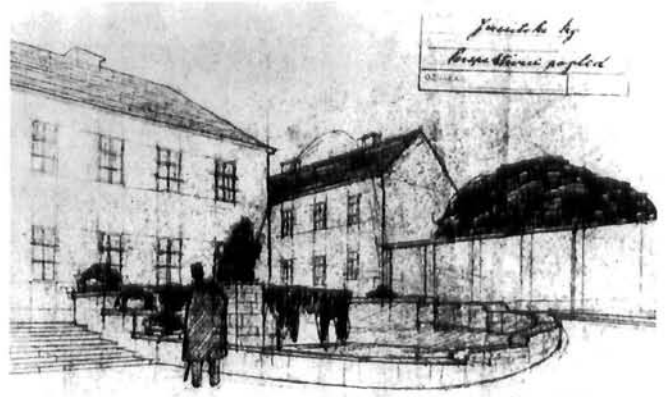
zamišljenim vidikovcem. Više nego bilo koji drugi Ehrlichov projekt, ovaj upravo vizionarski izražava pokušaj sinteze tradicionalnoga i modernoga, što je ujedno i »odgovor na često ispraznu monumentalnost historicizma (ali i na odsutnost monumentalnosti u secesiji), pokušaj da se u okviru još uvijek reprezentativnog shvaćanja arhitekture, ta monumentalnost ostvari novim sredstvima«.⁴

Doduše u bitno skromnijem izdanju, utjecaj tog Ehrlichova rješenja očit je u kasnijem projektu regulacije šetališta B. Bauera iz 1929. godine.⁵

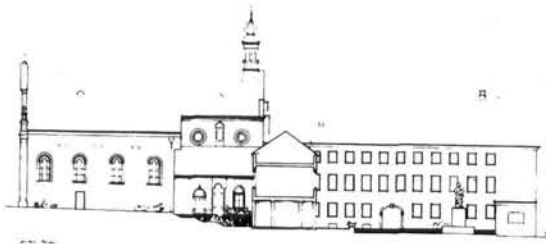
Zbog svoje složenosti odnos staroga i novoga u arhitekturi jedna je od njezinih najkontroverznijih tema, koja se često pogrešno interpretira kao konfliktna situacija. U stvarnosti, međutim, postoje samo suprotnosti dobrog i lošega, odnosno pitanje (ne) mogućnosti »novog« da se kreativno izrazi u »starom« tako da ne uništi već obogati vrijednost postojeće cjeline.⁶ Klasičan u najpozitivnijem smislu tog pojma primjer je vile Arko na uglu Deme-trove i Basaričekove ulice, sagrađene prema projektu Alfreda Albinija (1938/40), koja je i danas nenadmašena interpolacija moderne arhitekture u povijesnom kontekstu Gornjega grada.⁷

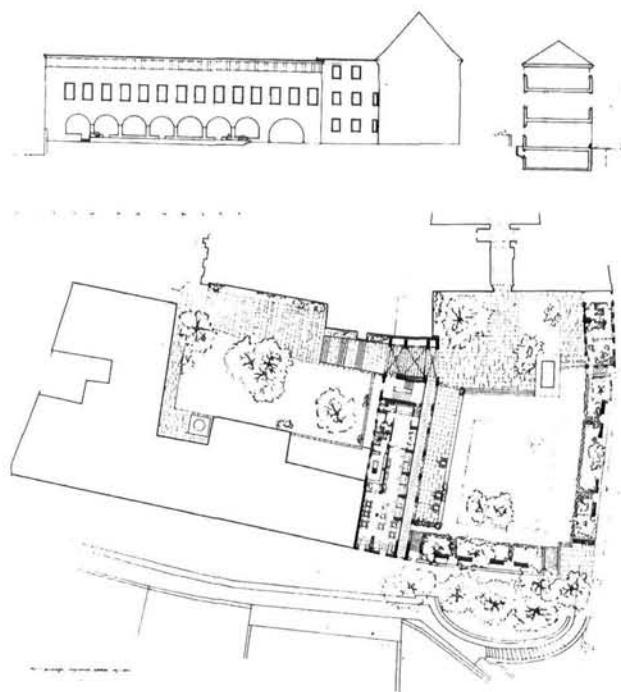
Mladen Kauzlarić i Juraj Denzler – Projekt Novogradnje zgrade za urede banske vlade, 1940. god. (vl. Muzej grada Zagreba)
Mladen Kauzlarić and Juraj Denzler. Project for new regional government office building, 1940. Zagreb Civic Museum

Viktor Kovačić, Plan regulacije Jezuitskog trga, 1909. god. (vl. Historijski arhiv grada Zagreba)
Viktor Kovačić. Plan of Jesuit Square Regulation, 1909. Zagreb Historical Archives

Mladen Kauzlarić, Terasa na Griču, 1954. god. – Natječajni projekt za uređenje jugoistočnog ugla Strossmayerova šetališta (suradnik: Miroslav Begović) (vl. Muzej grada Zagreba)
Mladen Kauzlarić. Terrace on Grič, 1954. Competition project for the south-east corner of the Strossmayer Promenade (associate Miroslav Begović). Zagreb Civic Museum

Prije toga Albini je za tvorničara Arka izradio (neizvedeni) projekt obiteljske kuće na Griču u čak 3 (!) varijante, čiji oblikovni habitus dokumentira zanimljivu pretpovijest kuće u Basaričekovoj, otkrivajući elemente za Albinija tipičnog studijskog metodološkog pristupa i njegovog shvaćanja kuće kao *total designa*, u kojem je svaki pojedini detalj promišljen do perfekcionizma. Skučena parcela nepravilnog oblika pokazala se kao višestruko ograničenje, no ono je značajki pretvoreno u mogućnost. U osnovi, Albini je zadržao memento prostorne koncepcije stare gostionice »Matejna« koja se tu ranije

Projekt kuća bar Hellenbach u Zagrebu

Projekt za stambenu zgradu Hellenbach

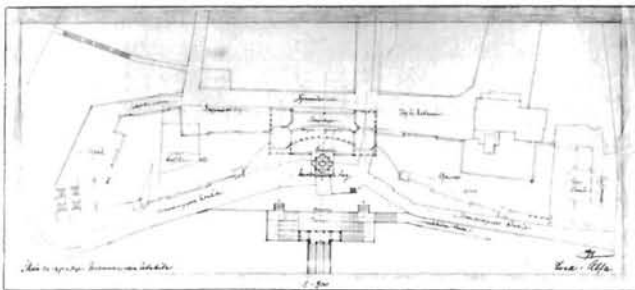

Projekt 1913

Projekt: Galjer, Erlich

Viktor Kovačić i Hugo Erlich, Projekt za stambenu zgradu Hellenbach, 1913. god. (vl. Historijski arhiv grada Zagreba)

Viktor Kovačić and Hugo Erlich, Project for the Hellenbach Residential Building, 1913. Zagreb Historical Archives

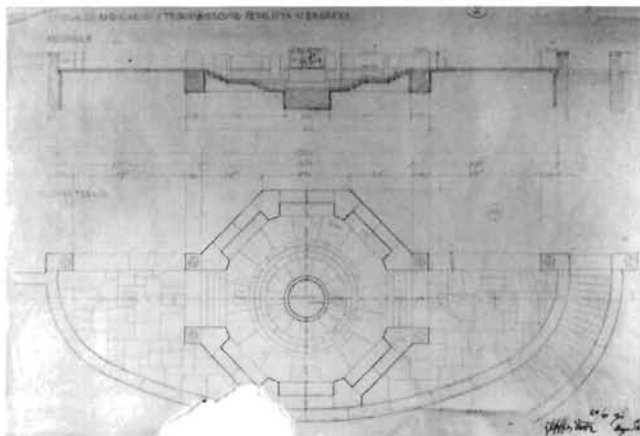
Hugo Erlich, Natječajni rad za regulaciju Strossmayerova šetališta, 1908. god. (vl. HAZU, Kabinet za arhitekturu i urbanizam)

Hugo Erlich. Competition Project for Regulation of Strossmayer Promenade, 1908. HAZU Architecture and Urban Planning Collection.

Hugo Erlich, Projekt regulacije Strossmayerova šetališta, 1911. god. (vl. HAZU, Kabinet za arhitekturu i urbanizam)

Hugo Erlich. Project for Regulation of Strossmayer Promenade, 1911. HAZU Architecture and Urban Planning Collection

Hugo Erlich, Projekt regulacije Strossmayerova šetališta, 1910. god. (vl. HAZU, Kabinet za arhitekturu i urbanizam)

Hugo Erlich. Project for Regulation of Strossmayer Promenade, 1910. HAZU Architecture and Urban Planning Collection

nalazila, svjestan ambijentalne snage te tipične purgerske kuće iz 17. stoljeća. Osim volumena, orijentacije i dvorišta s ogradnim zidom, sve ostalo je »novo«, ali oblikovano s takvom suptilnom odmjerenošću da se u svakom segmentu, od tlocrta do pročelja, podređuje uspostavljanju kontinuiteta povijesnoga i modernoga. Tim je bizarnija činjenica da su nostalgичni pobornici nedodirljivosti gornjogradske autohtonosti na čelu s Đurom Szabom gotovo uspješni spriječiti gradnju, i to baš argumentima koji danas vilu Arko svrstavaju među antologijska djela hrvatske moderne arhitekture.⁸

Rušenjem u nejasnim okolnostima ostataka starog kapucinskog samostana, »pavlinске« kuće iz 17. st. i barokne palače Hellenbach iz 18. st. (1940/41) na Vranyczanyjevoj poljani otvorena je najveća praznina u tkivu Gornjega grada. Da je to ubrzo shvaćeno, jasno je iz gotovo istodobnih, prvih u nizu prijedloga koji su slijedili za tu doista intrigantnu urbanu situaciju, za čije rješenje ni do danas nije bilo dovoljno hrabrosti.

Nakon Jurja Denzlera i Mladena Kauzlarića, koji za taj prostor već 1940. godine projektiraju arhitektonski previše agresivnu Novogradnju za urede banske vlade, slijedi Albinijev projekt za zgradu Izvršnog vijeća Hrvatske iz 1959, a 1961/62. i njegov prijedlog za Muzičku akademiju.⁹ Prvi Albinijev idejni projekt zapravo je priprema drugoga, u kojem se ponovno vraća temi interpolacije.

Slično sjećanju na staru gostionicu »Matejna« u vili Arko, i tu je kompleks prije rušenja 1940. poslužio kao predložak za novu strukturu, nedjeljivu od redizajnirane južne fronte. Njezina tlocrtna kompozicija, koja proistječe iz srednjovjekovnih inzulaa, sa sjeverne strane zatvara mali trg, a s južne i funkcionalno odvojenu koncertnu dvoranu. Šetalište time dobiva ulogu preprostora, čime je na samo Albiniju svojstven originalan način oživljena intimistička atmosfera koju je tu htio ostvariti i Ehrlich. Međutim, ni Albinijeva vizija nije se ostvarila, iako je za Muzičku akademiju na Griču izradio čak pet projekata.¹⁰ Nakon njegove smrti, Albinijev suradnik Sena Sekulić-Gvozdanović izradila je daljnje tri varijante, nastojeći uskladiti zahtjeve investitora za povećanom kvadraturom i prigovore konzervatora probijanju otvora u gradskom bedemu, s osnovama projekta, ali ni ti kompromisi nisu doveli do rasplesa priče. Sve to postavlja početno pitanje nije li možda doista bolje odustati od navedenog koncepta revitalizacije tog prostora, ili je bar odgoditi za neko bolje vrijeme, a u međuvremenu riješiti nagomilane dvojbe, od raspona mogućih i optimalnih intervencija, do uklanjanja bar nekih poremećaja nastalih upravo zbog njih.

Osim ideje o Muzičkoj akademiji za tu lokaciju bilo je i drugih: iz 1965. godine datira rad G. Golijanina čija je tema Galerija suvremene umjetnosti, sa zanimljivom tezom radikalno modernističke arhitekture, koja je osim kontrastne morfologije ostakljenih masa jednako provokativna i u ostalim elementima (otvoreni park skulptura, podzemni tunel, pokretne stepenice pored ili umjesto uspinjače¹¹), a Neven Šegvić 1969. izrađuje studiju rekonstrukcije južnog pročelja Gornjega grada,¹² unutar koje je i novi hotel, koja doduše znatno umjerenijim oblikovanjem, na tragu Albinijevih razmišljanja, također odbacuje lažiranje povijesne arhitekture.

U okviru polemike koja se o Muzičkoj akademiji na Griču razvila još početkom šezdesetih godina, analizirajući *razloge*

za i protiv, I. Zemljak je već 1962. postavio i danas otvoreno pitanje: može li se taj program tu realizirati bez štete po ustanovu i ambijent (u kojem je on inače skloniji vidjeti neki kompleksniji »kulturni i turistički sastav« te predlaže raspisivanje natječaja za definiranje sadržaja i urbanističko-arhitektonsko rješenje za cijelu frontu).¹³

Inspiriran ambijentalnom vrijednošću Gornjega grada, Ivan Zemljak je već pedesetih godina izradio niz prijedloga, među kojima je najzanimljiviji projekt »pet trgova«.¹⁴ Od postojećih trgova, njime su obuhvaćeni Katarinski i Jezuitski, a obilježja trgova dobivaju i dvorišta gimnazije i bivšeg samostana te jugoistočna terasa. Predložene promjene za Katarinski trg uglavnom se svode na novu urbanu opremu, Jezuitski bi se trg uredio kao svojevrsna uspomena na kajkavsku prošlost Zagreba sa spomenicima Titu Brezovačkom i A. B. Krčeliću umjesto *Ribara*, samostansko dvorište osmišljeno je kao »Dvorana Lisinskog« na otvorenom, a gimnazijsko kao izložbeni prostor povezan stubama s nižom jugoistočnom terasom. Sniženoj za naknadno dograđeni drugi kat, zgradi gimnazije Zemljak je dodao novo jednokratno krilo i adaptirao je u galeriju, dok se kad je posrijedi samostan dvoumi između neke srodne i prenamjene u hotel.

Zemljakov prijedlog kavane na istočnom bedemu zapravo je bio ponovno aktualiziranje ranije ideje, koja je 1954. bila predmet natječaja. Tada prvonagrađeno rješenje M. Kauzlarića¹⁵ (suradnik M. Begović) spaja zgrade gimnazije i bivšeg samostana interpoliranjem jednokratnog objekta jednostavne arhitektonike, čije su proporcije potpuno u skladu s mjerilom okoliša. Prizemlje je »boltama« otvoreno prema trgu, a s druge strane uspostavljena je šetnica sve do Kamenitih vrata. Na istom natječaju izdvojen je i od prethodnog potpuno različit projekt S. Hribara: terasa se dijeli na gornju, manju s barokno koncipiranim šumovitim parkom i potpornim zidom odijeljenu donju terasu, čije su druge dvije strane zatvorene kolonadom, odnosno ostakljenim paviljonom kavane smještenim na samom gradskom zidu. Posebno mjesto između zida gornje terase i bivšeg samostana, za koji se predlaže prenamjena u reprezentativni hotel, predviđeno je za spomenik Matošu prema zamisli F. Kršinića.

Umjesto iza zida, gdje mu doista nije mjesto, cinik koji je iznad svega volio ovaj grad, srećom je završio na za njega odljevenoj jednoj od klupa Strossmayerova šetališta, u obličju koje mu je dao I. Kožarić.

Među pogreškama recentne arhitekture na Gornjem gradu istaknuto mjesto pripada zgradi koja ironičnom igrom riječi nosi ime »Gradec«. Umjesto osmišljavanja praznine jugoistočne terase, kombinacijom »metode prilagodavanja u nenametljivosti mase, volumena i oblikovanja osnovnih pro-

*stornih kontura, a metodom naglašavanja u oblikovanju površine*¹⁶ nastala su dva međusobno nepovezana priljepka; gljivoliko zdanje izraslo uz zgradu bivšeg samostana nasuprot kojem je na gimnaziju prislonjena kristalom presvučena masa »Gradeca«, presijavajući se u svemu, samo ne »astralno dematerijalizirajućim bojama« - kako je bilo zamišljeno.

Više od nesporazuma oko neartikulirane morfologije zabrinjavajuće je što ni nakon više od deset godina nema nikakvog pomaka u razmišljanju o toj temi. Bar sudeći po blago rečeno poraznim rezultatima nedavnog natječaja za »uređenje, restituciju i funkcionalno-oblikovnu prezentaciju jugoistočnog prostora Gornjeg grada«, koji je razotkrio totalnu nezainteresiranost za ozbiljnije rješavanje, odnosno revalorizaciju tog prostora.¹⁷

U okviru revitalizacije Gornjega grada, za koju bi se po količini onoga što je stvarno učinjeno nasuprot svemu posljednjih desetljeća izgovorenom, moglo reći da je postala fraza na rubu banalnosti, istaknuto mjesto zauzimaju muzeji. Uglavnom smješteni u za tu svrhu naknadno adaptiranim prostorima, neprestano iskazuju trend širenja, tako da se gornjogradska fizionomija usprkos papirnatim načelima urbanističkih planova postupno »muzealizira«. U slučaju Ateliera Meštrović, danas u funkciji Fondacije Ivana Meštrovića, riječ je o kompleksu koji čine kuća i atelier u Mletačkoj ulici 6-8-10, pregrađeni 1921/23. prema projektu Viktora Kovačića. Početkom sedamdesetih godina čitav kompleks interijera preoblikovan je prema projektu M. Begovića (modernizacija ateliera) i V. Delfina (adaptacija stambene zgrade uz atelier) u autentični ambijent muzejskog postava čiji je interijer ujedno i izložak. Iako posve drukčije namjene, unutrašnje uređenje interijera Stare gradske vijećnice (1975/76) svojim instrumentarijem arhitektonske opreme kao i načinom prostorne interpretacije također je autentični dokument svoga vremena, u pozitivnom, ali i onom drugom smislu, čije greške ne bi trebalo ponavljati. I dok Muzej suvremene umjetnosti čini se jedini od gornjogradske muzeja traži svoj budući prostor izvan tog okvira, ostali rješenje svojih egzistencijalnih problema i dalje traže na Gornjem gradu. Više od ostalih srodnih ustanova, Hrvatski povijesni muzej skučen je i time što je smješten u jednoj od najljepših gornjogradske barokne palače, u kojoj nisu dopušteni ni minimalni zahvati, a s druge strane postojeće stanje blokira svaku normalnu funkciju, uključujući i izlaganje fundusa. Arhitektonski korektno, ali u svim ostalim segmentima nedostavno, proširenje ovog Muzeja u podzemlje vrta i na gospodarsku zgradu, koje datira s početka osamdesetih godina, samo potvrđuje pravilo da se djelomičnim intervencijama samo odgađa konačno rješenje. Isti su razlozi što odgovor nije ni u potraživanju prostora sadašnjeg Muzejsko-gale-

rijskog centra na Jezuitskom trgu, čija je adaptacija bivšeg samostana za Zbirku Ante Topića Mimare svojedobno neslavno završila, među inim i zbog mnogih ograničenja same zgrade. Ne manje egzistencijalne probleme s usklađivanjem potreba za osuvremenjivanjem funkcioniranja u raspoloživim prostorima imaju Hrvatski prirodoslovni muzej i osobito Muzej grada Zagreba, čija je temeljita rekonstrukcija prema projektu A. Vulina upravo u tijeku, s tim da *in situ* treba sačuvati i prezentirati što je moguće više povijesnih slojeva od prethistorije do danas. U takvoj situaciji doista ne treba naglašavati kako nikakve stihijske inicijative ne mogu spasiti Gornji grad od propadanja. Nimalo boljom sudbinom ne mogu se pohvaliti ni recentni pokušaji redefiniranja gornjogradske trgovalne, među kojima je najdetaljnije razrađen projekt za Markov trg autora Mihajla Kranjca. Umjesto sadašnjeg parkirališta za Banske dvore i Sabor, na čiji je obod marginalizirana stara crkva, taj bi trg prema navedenoj zamisli ponovno trebao postati jezgra pješačke zone Gornjega grada, partera popločanog sivim granitnim pločama s bordurama grbova i hrvatskih gradova izvedenim u bronci i skulpturom Sv. Marije u središtu kao svojevrsnim mementom na nekadašnji povijesni ambijent. Pitanje je samo da li se kolažiranjem u osnovi ipak dekorativnih ikonografskih obilježja može postići željeni urbani identitet. Velike i zasad potpuno neiskorištene mogućnosti uvođenja novih sadržaja pruža i splet tunela ispod Gornjega grada, koji bi uz male intervencije mogao postati sjajan prostor za alternativne kulturne manifestacije, kao što su izložbe, koncerti i kazališne predstave. U međuvremenu, većina tzv. ugostiteljskih sadržaja, osim pristojnih iznimaka kao što je kavana »Žabica«, svojim novokomponiranim kičem tipa kafića »Arka« ili »Zlatna bula« devastira ambijent.

Nažalost, »obnova« se, umjesto pretenciozno najavljivanoj Zakona o Gornjem gradu i studija po europskim uzorima, ma što to značilo, svodi na više-manje (ne)uspjele kozmetičke zahvate glamuroznih uređivanja pojedinih objekata, u kojima često nestaje i sama autentičnost, ili »instalacije« tipa skulpturalne kompozicije Sv. Jurja sa zmajem, autora Gompašchera iz Bolzana, već same po sebi skromnih umjetničkih dometa, koja svojom postavom opasno narušava urbanu logiku prilaza Gornjem gradu kroz Kamenita vrata. Da i ne spominjemo mnogo ozbiljniji problem intervencije na kuli Lotrščak, kojim je prije desetak godina gotičkoj kuli oduzet autentični fortifikacijski karakter u korist kvazihistoricističkog falsifikata.

Umjesto da je prikriju, takvi nesporazumi samo povećavaju odgovornost reinterpretacije povijesti koju naslijedujemo zajedno s njom.

Objašnjenje kratica:

HAGZ Historijski arhiv grada Zagreba

HAZU Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

MGZ Muzej grada Zagreba

MSU Muzej suvremene umjetnosti Zagreb

Bilješke

1 Originalni signirani Kovačičev nacrt (kolorirani crtež) za regulaciju Jezuitskog trga čuva se u HAGZ-u.

2 Kompletni originalni nacrti sačuvani su u Ehrlichovoj ostavštini u HAZ- u.

3 Skica je pohranjena u Ehrlichovoj ostavštini u HAZ-u.

4 **Žarko Domljan**, *Arhitekt Ehrlich*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1979, str. 59.

5 U fondusu MGZ-a.

6 Vrlo zanimljiva interpretacija te teme u tekstu: **Radovan Ivančević**, *Staro i novo u arhitekturi i urbanizmu*, »Život umjetnosti«, br. 5, Zagreb, 1967, str. 61-68.

7 **Ivo Maroević**, *Sadašnjost baštine*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1986, str. 206.

8 **Andrej Uchytíl**, *Arhitekt Alfred Albini*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1990, str. 56.

9 Dokumentacija o oba projekta u fondusu MGZ-a.

10 Iscrpne prikaze ovog projekta sadrže tekstovi: **Tomislav Premerl**, *Albini na Gornjem gradu*, »Arhitektura«, br. 174/5, Zagreb, 1980, str. 97-104. i **Sena Sekulić-Gvozdanović**, *Muzička akademija na Vranjanzanijevoj poljani - varijanta 5*, »Čovjek i prostor«, br. 363, Zagreb, 1983, str. 12-13.

11 Riječ je o diplomskom radu ovog arhitekta, danas pohranjenom u MSU-u Zagreb.

12 **Andrej Uchytíl**, *Arhitekt Alfred Albini*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1990, str. 121.

13 **Ivan Zemljak**, *Grička fronta*, »Čovjek i prostor«, br. 108-109, Zagreb, 1962.

14 **Ivan Zemljak**, *Pet trgova na zagrebačkom Gornjem gradu*, »Čovjek i prostor«, br. 76, Zagreb, 1958, str. 1.

15 Natječajni rad za uređenje jugoistočnog ugla Strossmayerova šetališta, danas u ostavštini M. Kauzlarića u fondusu MGZ-a.

16 **Ivo Maroević**, *Neka pitanja revalorizacije intervencija na južnoj fronti zagrebačkoga Gornjeg grada*, »Čovjek i prostor«, br. 6(363), Zagreb, 1983, str. 13.

17 Natječaj je na poticaj Gradskog vijeća za kulturu 1993. raspisao Gradski zavod za planiranje razvoja i zaštitu čovjekova okoliša iz Zagreba.

Summary

Jasna Galjer

The Twentieth Century in the Upper Town of Zagreb: Between Project and Realization

Owing to its logic and significance, the specific urban design of the old Zagreb acropolis, the Upper Town, has been one of the greatest challenges to modern architecture.

Indeed, the challenge may have been too great. It is a fact that in the course of the twentieth century there were very few successful additions to its architecture such as the Villa Arko designed by Alfred Albin in 1940, a still unrivalled paradigm of modern interpolation into a historical urban unit, while several good projects ranging from Viktor Kovačić's sweeping vision of Jesuit Square to Mladen Kauzlaric's micro-project of a Terrace on Grič – have remained unrealized.

Owing to its complexity, the relation of old and new in architecture has remained one of its most controversial subjects. The problem is often mistakenly interpreted as a clash of conflicting principles, while here as elsewhere the problem lies in the difference between good and poor solutions, in other words, in the inability of "modern" architects to design creative additions to "old" wholes which would add to, rather than destroy their beauty.

Thus we keep degrading the beauty of the Upper Town – either by failing to build anything on locations such as the Vranyczany lot and the south-east corner of the Gradec triangle, or by building inadequate new structures such as the one (ironically?) named "Gradec". In this way we also degrade the time in which we live – seemingly oblivious of the fact that both place and time are a part of our identity.